

Norra Skolan, kvarteret Negern

Norra Skolan

SKOLUNDERVISNING FÖR FLICKOR i Karlstad bedrevs i mitten av 1800-talet endast i liten omfattning och i privat regi. Undervisning gavs i elementära ämnen, främmande språk och finare sömnad. År 1873 bildades ett aktiebolag i syfte att etablera en flickskola. Verksamheten som till en början bedrevs i förhyrda bostadsrum runt om i staden startade i september 1873 med 76 elever. 1874 lyckades Flickskolan samla all undervisning i lokaler vid Västra Torggatan 17. Dessa var dock inte ändamålsenliga och ansträngningar gjordes för att uppföra en lämplig skolbyggnad.

Tack vare en donation på 25 000 kr från Spritförsäljningsbolaget, ett räntefritt lån på 10 000 kr från stadsfullmäktige och donationer från enskilda personer på 13 600 kr, kunde bolaget 1877 köpa tomten i hörnet av Norra Strandgatan och Norra Kyrkogatan och där uppföra en skolbyggnad.

Huset byggdes efter ritningar av Theodor Högström (1827–1884) som var dåvarande stadsarkitekt och stadsbyggmästare i Karlstad och en person som därmed har haft stort inflytande på hur staden kom att gestaltas vid återuppbyggnaden efter branden 1865. Han ritade ett flertal hus både före och efter branden, bl.a. Haakens villa (1876–77) vid Älvgatan, Orangeriet (1863) vid Stadsträdgården, Domkyrkans nya tornspira med koppartak (1865) och interiören på Frimurarlogen.

Skolan som fick namnet ”Karlstads högre elementarläroverk för flickor” togs i bruk i september 1878 under ledning av föreståndarinnan Sofi Berg som höll sitt vakande öga över 140 elever. På grund av svag ekonomi sålde bolaget aktierna till staden år 1900 och skolan kom därmed att ingå

i den kommunala förvaltningen. Elevantalet växte och lokalerna blev otillräckliga. Lokalfrågan löstes 1914 genom att verksamheten flyttades till paviljongbyggnaden öster om Gamla lasarettet i kvarteret Kniven (nuvarande Tingvallagymnasiets lokaler).

Från 1915 användes lokalerna i Norra Skolan av ”Tekniska afton- och söndagsskolan” som bedrevs av Karlstads Hantverksförening och var dåtidens yrkesskola. När 1918 års skolstadga för yrkesutbildning infördes blev skolans namn ”Karlstads lärlings- och yrkesskolor” där undervisningen inriktades på metall, ritning, träarbete och handel. Elevantalet var från början runt 200 men minskade snabbt. 1920 fanns endast 36 elever och verksamheten flyttade 1923 över till lokaler vid dåvarande seminariet i kvarteret Tjädern varvid Norra Skolan kom att användas för folkskolans behov. I början av 1970-talet gjordes en invändiga ombyggnader för utyrning av kontorslokaler och senare i mitten av 1980-talet anpassades bottenvåningen för att inrymma en kiropraktikmottagning.

Norra Skolans huvudfasad mot Norra Strandgatan utgör ett exempel på stilen och stram nyrenässans. Foto: Karlstad Lever 2008.

Beskrivning av Norra Skolan

Norra Skolan är uppförd i den historiserande nyrenässans som var populär i Sverige under senare hälften av 1800-talet. Arkitekturstilen hämtade främst sina ideal från de italienska furstepalatsen från 1400- och 1500-talet med sina klassiska kompositionsprinciper och rikt dekorerade fasader med ornament. Skolbyggnaden har två våningar samt källare och vindsvåning. Socklarna utmed gatufasaderna består av rätvinkligna granitblock (rätblock) som är släta på utsida och fogsida men grovt mejslade på den dolda insidan. Fogningen har gjorts med smal rundfog. Små kvadratiska luftöppningar och tre något större källargluggar har också infogats. Socklarna mot gårdssidan och den västra gaveln har murats med oregelbundet formade granitblock och har grovt mejslade ytor. Där har också den ursprungliga rundfogen på vissa ställen lagats med cementbruk som tyvärr inte utformats med samma omsorg som den ursprungliga.

Norra Skolans risalit mot Norra Strandgatan samt en av de ursprungliga stuprörens dekorerade vattentkastare i gjutjärn. Foto: Karlstad Lever 2008.

Fasaderna är slätputsade och avfärgade gula med ljusgrå detaljer. Huvudfasadens mittparti mot Norra Strandgatan betonas med en risalit som endast skjuter fram några centimeter. Den markeras med ljusgrå lisener

som bryts vid taklisten och därefter fortsätter som inramning av en indragen frontonvåning med en fönsterrad och kröning i form av en fronton dekorerad med cirkelformade ornament och en rund numera igenmurad fönsteröppning.

Norra Skolans igenmurade fönster på fasaden mot Norra Kyrkogatan ger en känsla av bakgård mot gaturummet. Foto: Karlstad Lever 2008.

Gesimsen går runt hela byggnaden som avdelande markering mellan det första och det andra våningsplanet och taklisten. Alla fönster byttes ut 1971 då de ersattes med nya rödfärgade med samma mått men med en annan indelning än de ursprungliga. Risaliten har rundbågiga treluftsfönster med mitt- och tvärpost på första och andra våningen. Den övre luften har en vertikal mittspröjs medan de nedre båda lufterna är spröjsindelade i fyra rutor istället för de ursprungliga sex. Fönstren har ljusgrå putsade omfattningar som tillsammans med lisenerna förstärker intrycket av bärande funktion enligt klassisk förebild. De sex fönstren i frontonvåningen har samma form men är mindre, grupperade i par och indelade i endast en nedre och en övre luft och numer utan den ursprungliga spröjsindelningen

om sex rutor. De övriga fönstren på byggnadens fasader, förutom attikans fönster på gårdssidan, är utformade med fyra lufter och med mitt- och tvärpost till skillnad från de ursprungliga som hade en enklare utformning med endast två lufter och mittpost. Alla fönster har i enlighet med de klassiska kompositionsprinciperna grupperats på ett symmetriskt sätt så att de både harmoniserar med omgivande väggytor och så att deras mittpunkt överensstämmer mellan våningsplanen. Dekoren upptill och nertill är också utformad så att den förstärker byggnadens tyngd.

Hörnpartiet mot Norra Strandgatan och Norra Kyrkogatan är avfasat för att på ett hänsynsfullt sätt ge kvarteret en mjuk avrundning mot gaturummet, ett hänsynstagande som tyvärr inte fullföljdes då det motstående huset vid Norra Kyrkogatans nordöstra hörn senare uppfördes med rätvinkligt hörn. På den östra gavelfasaden har även alla fönsteröppningar utom två murats igen vilket ger ett intryck av baksida mot gaturummet. Öppningarna är dock markerade som nischer och har kvar sina omslutningar vilket underlättar ett framtida återställande.

Den ursprungliga skolgården har asfalterats och används som parkering. Foto: Karlstad Lever 2008.

Taket är utformat som sadeltak och belagt med svart falsad plåt och valmat mot Norra Strandgatan och det nordöstra avfasade hörnet som ursprungligen också kröntes med en takkupa med ett rundbågigt vindsfönster.

Fasaden mot gården med enklare arkitektur än den norra huvudfasaden, har en frontespis i mittpartiet som bryter taklisten och övergår i en attika med fönsteröppningar som avslutas med en horisontell taklist utformad på samma sätt som den brutna taklisten. Entrépartiet är indraget och har enkel ljusgrå putsad omfattning. Den ursprungliga dörren har bytts ut mot en dörr i brunfärgad aluminium med glasöppningar och över- och sidoljus som i sin utformning inte harmoniserar med byggnadens ursprungliga detaljer. Den tidigare skolgården används idag som bilparkering där det ursprungliga uthuset, alla lövträd utom ett och de planterade buskarna har ersatts med en asfalterad parkeringsplats med avhållarräcken.

Vretmon mot väster är tillstängd och nyttjas idag som cykelparkering. Foto: Karlstad Lever 2008.

På den västra fasaden har samtliga fönsteröppningar murats igen men markerats på samma sätt som de igensatta fönstren mot Norra Kyrkogatan.

Mot grannfastigheten åt väster finns en drygt två meter bred passage som löper från gården till Norra Strandgatan. Den är avspärrad med en järngrind mot gatan och används idag endast som cykeluppställningsplats. Detta mellanrum är den enda kvarvarande vretmon i Karlstad, det vill säga ett obebyggt område eller brandgata som i äldre tid fanns mellan husen för att förhindra en spridning av eventuell brand.

Betydelse i stadsrummet

Norra Skolan uppfördes som en friliggande byggnad i likhet med de övriga som då fanns eller tillkom något senare utmed södra sidan av Norra Strandgatan mellan Pråmkanalen och Östra Torggatan. Idag har alla dessa hus ersatts med moderna byggnader som med sina slutna fasader och större volymer istället ansluter till Tingvallastadens rutnätsplan. Norra Skolan har därmed fått ett inklämt läge som inkräktar på dess ursprungliga karaktär som enskild byggnad. Nya verksamheter och skärpta brandskyddsregler har medfört att skyltar och en utrymningstrappa senare monterats på fasaderna. Anordningarna har dock utformats och infogats på ett sätt som känns främmande för de ursprungliga fasadernas väl harmoniserade former, mått och proportioner. Trots detta utgör byggnaden och dess arkitektur ett viktigt inslag i gaturummet som det enda kvarvarande tidstypiska 1800-talshuset i kontrast till de övriga utmed Norra Strandgatan med en modernare gestaltning.

Status i kommunens detaljplan

Den stadsplan som upprättades 1943 har inte ersatts med någon ny detaljplan. Detta innebär att den mer än halvsekelgamla stadsplanen fortfarande gäller och i denna har byggnaden inte givits något särskilt skydd. I kommunens inventering från 1984 anges dock Norra Skolan som en kulturhistoriskt värdefull byggnad.

Våren 2008 köpte PEAB grannfastigheterna och inbjöd till en arkitekttävling för gestaltning av nya bostäder i kvarterets inre. Det vinnande förslaget innebär bl. a. att den intilliggande fastigheten utmed Norra Kyrkogatan som tidigare var Nermans tryckeri, kommer att rivas och ersättas med ett bostadshus utmed gatan som också kompletteras med två punkthus på innergården. Norra Skolan och den tidigare skolgården ägs av kommunen.

Den kommer inte att ingå i exploateringen och ligger utanför det område för vilket en ny detaljplan är under utarbetande, som beräknas vara klar under hösten 2009. Föreningen Karlstad Lever framförde till stadsbyggnadsnämnden i slutet av 2008 att det vore lämpligt att även lyfta in Norra Skolan i arbetet med detaljplanen för att där kunna ge den lämpligt skydd genom q-märkning.

Föreningens tolkning och kommentar

Norra Skolan har ett högt arkitekturhistoriskt värde som ett välbevarat tidstypiskt dokument över den nyrenässans som dominerade utformandet av de skolor, stadshotell och teatrar som uppfördes i Sverige under 1800-talets senare hälft. Tack vare den strama renodlade nyrenässansen är byggnaden ett särskilt värdefullt exempel som åskådliggör viktiga element och kompositionsprinciper som förknippas med stilartens särdrag och som har sina rötter i Vitruvius tankar och teorier kring arkitektur. Den har också ett samhällshistoriskt dokumentvärde som berättar om dåtidens sociala engagemang för att utveckla skolväsendet i Karlstad till att också omfatta undervisning för flickor, en demokratisk grundprincip som vi idag tar för självklar. Den bevarade vretmon mot grannfastigheten i väster synliggör och ger på ett pedagogiskt sätt kunskap om hur dåtidens ständigt hotande bränder påverkade stadens uppbyggnad och gaturummets utseende. Norra Skolan har också ett personhistoriskt värde knutet till stadsbyggmästaren Theodor Högström som hade en stor betydelse för hur Karlstad kom att gestaltas efter branden 1865.

Litteratur

Carl-Erik Carldén: *Från Söndagsskola till gymnasieskola*. Stiftelsen Värmlands museum. Karlstad 1991.

Lars Dalgren & Ove Moberg: *Karlstads stads historia. Tredje delen 1815–1949*. Nya Wermlands-Tidningens AB. Karlstad 1954.

Mats Ronge: *Det gamla Karlstad*. Nya Wermlands-Tidningens AB. Karlstad 1958.

Ingeborg Winsbro: *En Värmländska minns*. Eget förlag. Karlstad 1982.

HANS OLSSON